

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3, p. 773-796

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11628>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 25.02.2017 ✓ Accepted/Kabul: 31.03.2017
✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Özer KÜPELİ – Doç. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU

This article was checked by iThenticate.

RUSÇUK ESNAF TEŞKİLATI (1750-1850)*

Serdar GENÇ** - Füsün Gülsüm GENÇ

ÖZET

Rusçuk, Tuna Nehri kıyısında konumlanmış ve bir kaleye sahip liman şehridir. Şehirde çeşitli esnaf kollarının faaliyet gösterdiği çarşılar ile haftada bir kurulan pazar mevcuttur. Müslüman ve gayrimüslim ahalinin birlikte yaşadığı bir Balkan şehri olan Rusçuk'un bu stratejik konumu hem siyasi hem de ticari ve ekonomik açıdan vazgeçilmez bir öneme sahip olmasında mühim bir rol oynamıştır. İncelenen dönemde on iki mahallesi ve nüfusu ile Tuna boyunda yer alan kazalar arasında hatırı sayılır bir yere sahip olmuştur. Fakat Osmanlı-Rus harpleri, âyanlık mücadeleleri ve Rus işgaline uğraması sebebiyle kaotik bir süreç yaşayan şehir ciddi sıkıntılar yaşamış olmakla birlikte bununla başa çıkabilmiştir.

Bu çalışmada, 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar geçen yüz yıllık süre zarfında Rusçuk'taki esnafın teşkilatlanması ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle şehirde esnafın konumlandığı çarşı ve arastalar tespit edilip bunların şehirle olan bağlantıları üzerinde durulmuştur. Ardından incelediğimiz dönemde Rusçuk esnafı üzerine genel bir değerlendirme yapıp esnafın temsilcileri, bunların tayin ve azilleri ile Rusçuk esnafının nezre bağlanması meselesi değerlendirilmiştir. Çalışmada; Rusçuk'ta faaliyet gösteren esnaf kolları, her bir esnaf kolunun sahip olduğu dükkân sayısı, bu dükkânların mülkiyet özellikleri incelenmiştir. Ayrıca esnafa ait tereke defterleri örneklerinden yola çıkarak sosyo-ekonomik yapı içerisinde esnafın yeri belirgin hale getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ana kaynak olarak döneme ait Rusçuk şer'iyeye sicillerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Esnaf, Dükkânlar, Dokuma, Rusçuk, Balkanlar, Osmanlı.

* Bu çalışma IV. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, El-mek: sgenç@balikesir.edu.tr

TRADESMEN ORGANIZATION OF RUSE (1750-1850)

ABSTRACT

The Ruse harbour city was situated on the margin of Danube River. It had a bazaar opening once a week, and shops where various craftsmen operated. This Balkan city strategic position played critical role in both political events, and commercial, economic reasons in the region where Muslim and non-Muslims lived together. During that period, Ruse has had an important place with its population and twelve neighborhoods between considerable numbers of districts along with Danube River. However, this city experienced difficult process due to Ottoman-Russian warfare, the struggle of ayâns and the Russian occupation was able to cope with them.

The article deals with the research of tradesmen during the period of the last hundred years from the second half of the 18th century to the first half of the 19th century. Firstly, it shows the tradesmen location and relations in city – bazaar and shops. Secondly, Ruse tradesmen were analyzed through the complex of historical events – their appointments and deportations. The author identified the number of artisans operating in Ruse, shops in which each craft line was owned, and the shops' ownership characteristics. The Ruse judicial records became the main source of research in the analysis of Ruse's socio-economic structure.

STRUCTURED ABSTRACT

Shops in the city of Ruse, where the tradesmen carried on their business, were mostly located at markets and arastas (*Ottoman Bazaar*). The basis of bazaar here dates back to first quarter of the 17th century. Although there was no bedestan (*covered bazaar*) in the city, various bazaar and arasta names were detected in Ottoman judicial records. Based on these names, there are bazaars in Ruse which belong to a single certain branch of tradesmen as well as the ones where different branches of tradesmen do their businesses. It is not hard to say that the bazaars of Ruse are typical samples of bazaars in the Ottoman cities. Because mosques, fountains, shops, coffeehouses and inns are located close to bazaars. As is seen, bazaars in the city appear as the places where commercial moves are available.

Although kethudas (chamberlains) and yigitbasis (vice chamberlains) have been available in Ruse from the second half of 18th century up to the first half of 19th century, no tradesmen sheikh could be identified. On the other hand, appointment and dismissal of tradesmen representatives such as chief baker, chief butcher and chief grocer were available. Moreover, unlike the previous eras, it was observed different during the era we examined that some branches of tradesmen took a vow to each other. Three vows were identified within hundred years, and the branches of tradesmen into vow include cheese mongers, butchers and bakers. For tradesmen who went back on his vow, a penalty between 25-100 kurus was determined.

Turkish Studies

As the shops in the city that tradesmen were into business would individually run, some of such shops were property while the others were rented. Moreover, a considerable amount of shops were included in the income of foundations in the city. Particularly, a large number of shops were devoted in order to provide income for the foundations which were set up for mosques and small mosques established by philanthropists in the city.

Branches of small tradesmen in business in Ruse were assessed under several topics i.e. textile, food, leather trade, craft branches of mine processing and others. The remarkable thing here is the weaving activities which were not quite included in the literature. Hence, it was identified that cotton clothes *astar* and *kirpas* and a woolen cloth *aba* were manufactured in the city. In 1835; 34 *aba* sellers, 34 *bezzaz* (*draper*) and 37 *kapamaci* (*cloth sellers*), 26 tailors, 4 *kazzaz* (*silk seller*) shops active in Ruse indicates that the tradesmen doing business in that field had a substantial position within the total.

There are a many branches of tradesmen which meet the staple food requirements of Ruse people and the coming merchants. These include herbalists, grocers, fishermen, *boza* sellers, bakers, butchers, green grocers, cheese mongers, *simit* sellers, flour sellers and salt sellers. Bakers, butchers and grocers were quite high in number both in officially fixed price lists and in registrations, which showed that representative of those branches of tradesmen during the examined period were Muslim. The staple food bread has been produced mostly as one type in Ruse within the hundred years, and each bakery had two *tablakârs* who were kind of peddlers. The butchers who also had shops as well as street butchers used to do business in the city, all of which were Muslims.

As the livestock was developed in the Balkans, it also allowed development of some crafts related with leather in Ruse. There were tannaries along Danube River in the city where tanner traders were in contact with lorimers, saddlers, shoe makers and *carik* shoe sellers. Because the most important buyers of tanned hides, buffs and *sahtiya* leathers are these branches of tradesmen. In this category, there are also furriers and *kalpak* sellers. These appear active in the city even since the beginnings of the 17th century, and it is possible to say non-muslims were predominant among tradesmen during those dates. Besides, *kalpak* sellers and furriers were identified to be responsible from covering a certain part of city expenses all along, unlike the other small tradesmen. The shoemakers had their own *arastas* which include the sellers of *carik shoe*, *mes shoe*, *yemeni shoe* and slipper.

In Ruse registrations, there are also some *tereke* books of some deceased tradesmen. Being different from the others, these *tereke* books are remarkable since they include small but some important details about the shop, profession, economic status of the deceased tradesman and his relationships with his colleagues. Because in those books; the shop ran by the tradesman, goods in the shop, tools and materials and if available, cash money were recorded. Based on tradesman *tereke* books, it is possible to review economic relations of tradesmen both between themselves and with buyer/consumer. Regardless of the business branch

they are active, it is seen that the tradesmen has founded debt relationship both in their branch and with other business branches.

Consequentially, Ruse is a Balkan city which showed development in terms of administrative, demographic and social aspects in time after getting conquered by the Ottomans. As it was established by Danube River, its geographic location, opportunities to reach road networks and the existence of its pier has made important contributions to development of trade relationships with İstanbul as well as with Wallachia and adjacent districts. These advantages allowed for organization and development of tradesmen, who are one of the main stakeholders of socio-economic structure. However, the city became a military and logistic base due to Russian wars at the time we addressed as well as faced serious problems regarding public order. Probably because of those reasons, it was quite impossible to follow regularly some procedures about tradesmen i.e. officially fixed price from the books when Ruse judicial registrations were reviewed. Of course it is unexpected for city residents and tradesmen in bazaar not to get affected by such disadvantages. Because in the city which experienced mountain bandits, a'yân (landed proprietor) struggle and Russian occupation, a primary exposure took place for tradesmen branches which provide raw material from out of the district and for tradesmen who produce and supply staple food.

Despite such hitches, it will not be an exaggeration to say tradesmen in Ruse had kept their dynamism in Ruse due to advantages provided by Danube River and pier. Because during the tradesmen census carried out in 1835, all active shops, coffee houses, inns and hammams in Ruse and Tutrakan were counted. By considering this census, Ruse appears to be the biggest city of Silistra province both in terms of diversity in tradesmen branches and number of shops. Because in the district, around sixty tradesmen branches and approximately thousand shops are present. Moreover, it has a tradesmen organization which is active in an integration in different fields of production, manufacture, service and consumption. Actually, only this determination is enough to explain why Ruse soon will be the center of Danube province.

In the period we addressed, tradesmen with weaving origin had an important place in Ruse as well as in other districts around Danube. Aba making is among the few professions which manufactures a woolen cloth called *aba* with one of the most shops in the city. In this aspect; tradesmen branches on weaving and textile has more shops in number compared to the others. On the other hand, since Ruse was the base in Ottoman Empire's western expeditions for its location, it should have allowed developing of tradesmen branches in the city i.e. gunsmith, sword maker and cartridge maker. At the same time, since it was surrounded by vineyards and orchards by agricultural opportunities provided by Danube River and its branches, it paved the way for activities of agricultural tradesmen branches.

Keywords: Tradesmen, Shops, Textile, Ruse, the Balkans, Ottoman Empire.

Giriş

Ruşçuk; Tuna Nehri kıyısında konumlanmış, limanı ve kalesi olan bir şehirdir. Limanın mevcudiyeti itibarıyla ticari hareketliliğin oldukça yoğun olduğu bir şehirdir. Bu durum şehri ziyaret eden seyyahların üzerinde durduğu hususlardan olmuştur. F. Babinger, 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk yarısında şehri ziyaret eden seyyahlara atıfta bulunarak Ruşçuk'ta halkın yün, ipek, deri ve tütün ticareti yaptıklarını belirtmektedir (Babinger, 1964, 785). 1827'de şehri ziyaret eden R. Walsh şehirde Türk, Rum, Yahudi ve Ermenilerden müteşekkil 18-20 bin nüfus bulunduğundan ve Eflak'la ticaretin aktif bir şekilde sürdürüldüğünden bahsetmektedir (Walsh, 1828, 178). 19. Yüzyılın ilk yarısında bu ticarete aslan payının Avusturya'da olduğu anlaşılmaktadır¹. Bunun yanında Ruşçuk, etrafında kurulan panayırlarla da ticari bir ağa sahiptir. Zira şehirdeki tüccarlar bu panayırlardan temin ettikleri çeşitli emtiayı şehre getirmekteydiler².

Ruşçuk, Niğbolu Sancağına bağlı bir kaza olup 18. yüzyılın ortalarında kazanın on mahallesi mevcuttur³. Bunlar; Hacı Musa, Kara Mustafa, Cami-i cedit, Arık Ramazan, Faik, Bacanak, Mesih Voyvoda, Mahmud Voyvoda, Cami-i atik, Tuna'dır. Bu tarihlerde ayrıca kazaya bağlı iki nahiye olup bunlar Çernovi ve Tutrakan'dır (Ruşçuk Şer'iyye Sicili, nr. 37, 3b)⁴. 1790 senesine gelindiğinde mahalle sayısı on ikiye yükselmiştir. Çünkü yüzyılın ortalarında tek mahalle olan Hacı Musa bu tarihte Müslüman ve Ermeni olmak üzere iki mahalledir ve ilaveten Kuyumcu mahallesi mevcuttur⁵. 1835 yılında şehir, mahalle sayısını muhafaza etmekle birlikte Tuna mahallesinin yerini Varoş ve Çiftlik mahallesi almıştır⁶. 1831 senesindeki nüfus sayımında ise Ruşçuk'un toplam nüfusu 24.798 olup bunun 16.165'i Müslüman, 7.196'sı reaya ve 1.437'si Kıpti'dir (Karal, 1995, 81, 82, 199)⁷.

Osmanlı-Rus harplerinin yoğun olarak yaşandığı 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Ruşçuk'un stratejik önemi artmış ve Ruşçuk bir kale-şehir özelliği kazanmıştır (Kiel, 2008, 246). Üstelik bu süreçte şehir ordunun lojistik ikmalinin sağlanmasında mühim bir vazife görmüştür (RŞS, nr. 39, 11a-b, 16a; Bakardjieva, 1999, 632). Aynı dönemde şehirde âyanlık mücadeleleri ve eşkıyalık hadiseleri sebebiyle kaotik bir süreç yaşanmıştır (Bakardjieva, 1999)⁸. Ruşçuk, 1806-1812 harbinde ise Rus kuvvetlerine uzun müddet direnmiş olmasına rağmen 1810'da teslim olmak zorunda kalmıştır. 1811'de Ruslar şehirden çekilmiş olmasına rağmen 1828-29 Rus harbinde yeniden Ruslar tarafından kuşatmaya alınmıştır (Kiel, 2008, 248; Babinger, 1964, 786). Bu harplerde Ruşçuk savaşın etkileri ile doğrudan doğruya yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu savaşlar bir taraftan şehrin nüfusunda ciddi oranda düşüş meydana getirirken diğer taraftan ekonomik ve ticari hayatı da etkilemişlerdir. Ancak savaş sonrası dönemde Ruşçuk, kendini yeniden toparlayıp eski

¹ 1842-1852 yıllarına ait konsolos raporlarında Ruşçuk şehrinde Avusturya'da yapılan ithalatın tüm Bulgar şehirlerinde yapılanın yedi sekiz misli olduğu belirtilmektedir. Bkz. Virginia Paskaleva, "Osmanlı Balkan Eyaletlerinin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXVII/1-2 (1967), s. 70.

² Rumeli'deki en büyük panayırlar arasında Uzuncaâbad-ı Hasköy, İslimye ve Siroz sayılmıştır. Ömer Şen, *Osmanlı Panayırları (18. -19. Yüzyıl)*, İstanbul 1996, s. 24.

³ 17. yüzyılda şehirde on iki mahalle bulunduğu ve bunların üçünün gayrimüslim olduğu belirtilmektedir. Bkz. Kamil Çolak-Numan Elibol, "Balkanlarda Birlikte Yaşama Tecrübesi: Ruşçuk Örneği (1650-1700)", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Ruşçuk*, (Ed.: Meral Bayrak Ferlibaş), İstanbul 2011, s. 144-145.

⁴ Bundan sonra Ruşçuk Şer'iyye Sicili (RŞS) olarak kısaltılacaktır.

⁵ Ayrıca Bâlâ ve Zîr olmak üzere iki nahiyesi de mevcuttur. RŞS, nr. 39, 10a.

⁶ Mahalleler; Faik, Hacı Musa, Kara Mustafa, Arık Ramazan, Mesih Voyvoda, Ermeniyân, Kuyumcu, Câmî-i atik, Mahmud Voyvoda, Bacanak, Cami-i cedit, Varoş ve Çiftlik mahalleleridir. Bâlâ nahiyesine bağlı 42 köy, Zîr'e bağlı 59 köy bulunmaktadır. RŞS, nr. 22, 38a, 39b.

⁷ Keza şehri ziyaret eden Robert Walsh, 1827 senesinde Ruşçuk'un nüfusunun 18.000-20.000 arasında olduğunu ifade etmiştir.

⁸ 1797 senesinde Vidinli Pasbanoğlu Osman, topladığı 8-10 bin kişilik piyade ve süvari eşkıya güruhu ile Ruşçuk'u zapt etmek için hücum etmiştir. Ruşçuk a'yânı Tirsiniklizâde İsmail Ağa'nın ve Ruşçukluların gayretiyle eşkıya püskürtülmüştür. Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nürî Tarihi*, Haz. Seydi Vakkas Toprak, TTK, Ankara 2015; s. 711-714.

günlerine dönmeyi başarmıştır. Bunda şehrin konumu, iskelesi, yol bağlantıları ve bu imkânların sağladığı ticari potansiyelin büyük bir rolü olmuştur. Çünkü Rusçuk'un ticari hinterlandı Tuna vasıtasıyla Eflak, Transilvanya ve Viyana'ya kadar uzanmaktadır (Bakardjieva, 1999, 634-635). Öte yandan bu ticaret ağının İstanbul ve Anadolu'ya uzandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü 18. yüzyılın başlarından itibaren Rusçuk'a buralardan gelen tacirler ile Rusçuk'tan buralara gidip gelen tacirlere rastlanmaktadır. Hatta Avrupa, Acem ve Hindistan diyarıyla ticaret yapan İstanbullu bazı tacirlerin Rusçuk'a ikamet etmek üzere temsilci tayin ettiği vakidir (RŞS, 20, 26a). İlaveten Rusçuk gümrük gelirlerinin de payının yüksek olması bu ticari potansiyeli destekler mahiyettedir⁹.

I. Rusçuk'ta Esnaf Kolları ve Çarşılar

18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar geçen yüz yıllık süre zarfında gerek arşiv kayıtları gerek Rusçuk şer'iyye sicilleri kapsamında yapılan araştırma neticesinde Rusçuk'ta faal olan meslekler arasında; abacı, arabacı, astarıcı, attar, bakkal, balıkçı, berber, bezzaz, boyacı, bozacı, camcı, cerrah, çanak çömlekçi, çarıkçı, çubukçu, debbağ, demirci, doğramacı/dülger, ekmeççi, fıçıcı, fişekçi, gazzaz/kazzaz, hancı, hallaç, iplikçi, kahvehaneci, kalaycı, kaltakçı, kalpakçı, kapamacı, kasap, katrancı, kazancı, keresteci, koltukçu, koçucu, kuyumcu, kürkçü, lüleci, manav, mestçi, meyhaneci, mumcu, muhtab, nalbant, saatçi, sabuncu, saraç, semerci, simitçi, terzi, tenekeci, tuzcu, tüfekçi, tütüncü, uncu ve yemeniciler yer almaktadır. 1835 yılında gerçekleştirilmiş olan esnaf sayımı esas alındığında, Rusçuk'ta 60 farklı esnaf kolu ile 900'e yakın dükkân/işletmenin faal olduğu tespit edilmiştir. 17. yüzyılda ise şehirde faaliyet gösteren esnaf kolları arasında; abacılar, bakkallar, balıkçılar, berberler, debbağlar, dülgerler, fırıncılar, kalpakçılar, kasaplar, kürkçüler, mihçiler, mumcular, nalçacılar, pabuççular, sabuncular, saraçlar ve tuzcular zikredilmiştir (Genç, 2016, 48). Buradan yola çıkarak aradan geçen sürede Rusçuk'ta esnaf kollarında ciddi bir artış gerçekleştiği açıkça görülmektedir. Üstelik esnaf kollarındaki dağılım dikkate alındığında esnafın gıda, hizmet, imalat gibi çeşitli sahalarda faaliyet gösterdiği de anlaşılmaktadır. Böylece 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Rusçuk'un, Tutrakan ile birlikte toplam bin civarında dükkân ile Tuna kıyısında hatırı sayılır ekonomik ve ticari potansiyele sahip bir şehir olduğu ortaya çıkmaktadır ki bu tespit şehri ziyaret eden diplomat ve seyyahların anlatılarını da teyit etmektedir¹⁰. Şüphesiz ki Rusçuk'un etrafındaki diğer şehirlerdeki esnaf üzerine yapılacak kapsamlı çalışmalar ve elde edilecek nicel veriler daha somut karşılaştırma yapma imkânı sağlayacaktır¹¹.

Rusçuk'ta esnafın konumlandığı yani dükkânlarının bulunduğu yer, çarşı ve arastalar olmuştur. Osmanlı şehirlerinde çarşı, şehrin merkezi olup bedesten, dükkân, hanlar ve camilerden meydana gelmiştir. Hatta şehrin en büyük camileri çarşıda yer almıştır (Cezar, 1985, 89-90; Özkaya, 2010, 67-68). Rusçuk'ta bir bedesten yoktur ama hanlar, çarşı ve arastalar vardır. Sicillerde tespit edilen çarşılar arasında; Büyük çarşı, Cami-i cedid, Kapan¹², Koltukçular, Kuyumcular, Orta, Rusçuk ve Sarı-yar kapısı çarşıları ile Arasta/Taş Arasta yer almıştır (Aydın, 1992, 140; RŞS, 23, 1a, 82a; 18, 43a; 11, 47b; 10, 32a). Bu çarşıların şehirdeki mevkilerine dair ayrıntı olmayıp kayıtlarda Büyük çarşı ve Rusçuk çarşısı olarak bahsi geçen çarşı aslında Osmanlı şehirlerindeki Uzun çarşı olmalıdır. Zira uzun çarşılar, bedesteni diğer ticaret alanlarına veya şehrin çıkış noktalarına bağlayan ve şehirde

⁹ 1830 yılında Rusçuk gümrüğünün hasılatı 12.027 kuruş iken Yergöğü'nün 506, Tutrakan'ın 1.700 ve duhan gümrüğünün hasılatı 2.550 kuruştur. RŞS, nr. 20, 8b.

¹⁰ Rusçuk'u ziyaret eden diplomat ve seyyahların şehrin ticari potansiyeline ve köprü vazifesi görmesi konusuna vurgu yaptıkları belirtilmektedir. Bakardjieva, "a.g.m", s. 635.

¹¹ Bir diğer Rumeli şehri olan Varna üzerine yapılan bir çalışmada Varna'da 1872'de 733 dükkân ve 253 mağaza olduğu belirtilmiştir. Miyase Koyuncu Kaya, "Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Varna (1774-1878)", *Turkish Studies*, Vol. 10/1 (Winter 2015), s. 408.

¹² 1840 yılında Rumeli müfettişliği göreviyle Rusçuk'ta da bulunan Ahmed Ârif Hikmet Bey, Kapan çarşısında Bâli-zâde Camii'nin bulunduğunu belirtir. Bkz. Mahir Aydın, "Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri", *Belleten*, LVI/215 (Nisan 1992), s. 140.

farklı iş kollarında mal ve hizmet üreten esnaf kollarının bulunduğu bir mekândır (Ergenç, 2012, 88). Rusçuk'ta bir bedesten olmadığından buradaki çarşının iskele ile diğer ticaret mekânlarına bağlantı sağlıyor olması muhtemeldir. Rusçuk'taki çarşının temeli, 17. yüzyılın ilk çeyreğinde Abdülbaki Paşa tarafından yaptırılan 143 dükkânlı arastaya dayanmakta olup¹³ 19. yüzyılda Moltke, çarşı boyunca yolun iki tarafında dükkânların karşılıklı olarak sıralandığını ve dükkânların çatılarının da karşılıklı olup birbirine oldukça yakın olduğunu belirtir¹⁴. Bu çarşının yanı sıra müstakil çarşılar da vardır. Kuyumcular, Koltukçular, Lüleçiler, Fıçıcılar, Tuzcular, Kazgancılar ve Hallaçlar çarşısı ve ayakkabıcıların bulunduğu arastanın varlığı buna işarettir (RŞS, 22, 79b; 23, 1a, 63b; 11, 27b, 57b, 66b, 68b).

Rusçuk çarşılarının Osmanlı şehirlerindeki çarşıların tipik bir örneği olduklarını söylemek güç değildir. Çünkü çarşıların olduğu mevkilerde camiler, çeşmeler, dükkânlar, kahvehaneler ve hanlar konumlanmıştır¹⁵. Bu çarşıların ve dükkânların bulunduğu mevkiler aynı zamanda şehirdeki meydanlardır. Örneğin Eski Şadırvan çevresi, dükkânlar ve bir hanın bulunduğu ticari bir mevkidir (RŞS, 22, 77a). Keza Un meydanında dükkânlar ile çarşının bulunduğu dair kayıtlar da mevcuttur (RŞS, 18, 40b, 43a; 11, 66b). Yine bu meydanın bir başka özelliği hemen yakınında bir pazar yerinin bulunmasıdır¹⁶. Görüldüğü üzere şehirdeki çarşılar ticari hareketliliğin olduğu mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Rusçuk'ta Esnafın Teşekkülü ve Dükkânlar Üzerine Değerlendirme

Klasik Osmanlı şehirlerindeki esnafın teşekkülü göz önünde bulundurulduğunda hiyerarşik yapının ana unsurlarını esnaf şeyhi, kethüda, yiğitbaşı, usta, kalfa ve çıraklar meydana getirmiştir (Kal'a, 1995, 424; Özkaya, 2010, 70). Henüz 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusçuk'ta esnaf zümrelerinin temsilcisi vasfıyla *kethüda*, *yiğitbaşı*¹⁷ ve *reis* tayin edilmiş olmakla birlikte esnaf şeyhine rastlanmamıştır (RŞS, 1, 6a; 2, 91a; 3, 39b; 4, 54b, 77a). Nitekim M. Genç, 18. yüzyıldan itibaren çoğu esnaf kollarında şeyhliğin ortadan kalkıp kethüdalığın yerleştiğinden bahsetmektedir¹⁸. Nitekim 1778 yılında şehirdeki boyacı esnafının hem kethüdası hem de yiğitbaşısı mevcuttur. Ancak şehir hayatındaki rolleri sebebiyle olsa gerek bu dönemde Rusçuk'ta esnaf kollarının örgütlenmelerinde en fazla ekmeçibaşı, kasapbaşı, bakkalbaşı gibi görevlilere rastlanmıştır¹⁹. Bu

¹³ Baki Paşa'nın bu arastaya ilaveten bir cami, medrese ve mahkeme binası inşa ettirdiği belirtilmektedir. Bu caminin daha sonra Eski cami olarak anılan cami olduğu bilinmektedir. Kiel, "a.g.m.", s. 248.

¹⁴ "... Buradan sonra çarşığı gezdik. Bu uzun bir yoldu; iki tarafında sıra sıra küçük dükkânlar vardı. Bunların karşılıklı çatıları âdeta birbirine ulaşıyor ve burada güneş ya da yağmurdan oldukça korunmuş olarak dolaşılabilirdi. Bu çarşının müşterilere arz ettiği mallar çubuklar, at koşumları, pamuklu ve yarım ipekli dokumalar, meyveler, çizme ve terliklerden ibaretti..." Heldmuth V. Moltke, *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (çev. Hayrullah Örs), İstanbul 2016, s. 28.

¹⁵ Bazı kayıtlarda dükkânların yeri de tarif edilmiştir. Örneğin vefat eden Kasap Salih'in dükkânı "Çarşıbaşı" denilen mevkidedir. Kaltakçızâde Hafız Ağa Hanı etrafında dükkânlar varken Hacı Mehmed Ağa Hanı Rusçuk çarşısındadır. RŞS, nr. 22, 49a; 21, 51b; 4, 31a.

¹⁶ "Rusçukda Un meydanında pazaryeri karibinde bina ve ihya iylediği ..." RŞS, nr. 11, 91a.

¹⁷ Kethüda ve yiğitbaşılar şehirlerin önde gelen görevlilerindedir. Bunlar güvenliğin sağlanması, üretici-tüketici ilişkilerinin düzenlenmesi, esnaf teşkilatında düzeni sağlamak, ham-dest olanların uzaklaştırılması ve hammadde temin ve dağıtımını yapmak olarak sıralamak mümkündür. Kethüdanın yardımcısı olan yiğitbaşı da esnaf içinde düzeninin sağlanması, yeni ustaların yetişmesini sağlamak, esnaf kolu içerisinde disiplini sağlamak gibi görevleri vardır. Yiğitbaşılar da kethüdalar gibi esnafın ileri gelenleri arasından seçilmiştir. Bunların 18. yüzyılda eski önemlerini yitirmeye başlamalarının esnaf içinde sorunların çıkmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Ayrıntılar için bkz. Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazuları*, İstanbul 2012, s. 103; Özkaya, *a.g.e.*, s. 73; İlhan Şahin, "Yiğitbaşı", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, s. 549.

¹⁸ Kethüda esnaf zümresi tarafından seçilmektedir. Bu kapsamda belirli bir esnaf zümresine mensup ustalar kethüda seçtikleri kişi ile birlikte Kadı'nın huzuruna gelirler ve kethüda seçilen kişi de görevi hakkıyla yerine getireceğini sözünü verir. Böylece Kadı, kethüda tayini ile ilgili hücceti sicile kaydederdi. Mehmet Genç, "Osmanlı Esnafı ve Devlet", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2000, s. 295-296

¹⁹ Örneğin Bakkalbaşı Ebubekir Ağa ve Ekmeçibaşı Mehmed Ağa'dır. RŞS, nr. 13, 2a, 42a; nr. 18, 47a; 23, 89a; 8, 90a.

görevlilerin esnaf kolu ile ilgili meselelerde kadının huzurunda esnafı temsil ettikleri anlaşılmaktadır²⁰. Örneğin Anadolu şehirlerinde olduğu üzere öteden beri Rusçuk'ta da esnaf kollarının imal ettiği ve sattığı emtiaya için narh/fiyat; bu esnaf temsilcileri, şehrin ileri gelenleri (âyan) ve ahalinin ittifakı ile belirlenmiştir²¹. Diğer taraftan bahsi geçen esnaf temsilcilerinin çeşitli sebeplerle azledildikleri de bilinmektedir. Azil süreci de göreve tayinde izlenen usûl üzere olmuştur. Rusçuk'ta 1817'de kasaplar mahkemeye gelip kasapbaşları olan Ahmed'in de hazır bulunduğu mecliste Ahmed'in görevden azlını talep etmişlerdir. Azil gerekçesi ise Ahmed'in görevini lâyıkıyla yerine getirmemesidir (RŞS, 13, 2a). Kasapbaşının şehirdeki temel vazifeleri arasında kesimlik hayvanların satın alınıp kasaplara dağıtımını yapmak bulunmaktadır. Ayrıca şehir kethüdası ile birlikte kamu görevlileri için verilen etlerin kayıtlarını tutup bedelinin halka tevzi için yapılan toplantılara katılma görevi de vardır (Çadırcı, 1997, 125). İşte Ahmed Ağa; *gerek mütesellim ağanın konağı ve mahkemeyi ve mahall-i saireyi idareden aczim olub* ifadesiyle şehirdeki bazı vazifelerini yerine getiremediğini ikrarla görevden alınmıştır (RŞS, 13, 2a).

Rusçuk'ta 17. yüzyıldan itibaren sicillerde narh listeleri ile esnaf ve esnaf temsilcisi tayinleri ile ilgili kayıtlar yer almıştır. Fakat incelediğimiz dönemde öncekilerden farklı bir uygulama tespit edilmiştir: Nezre bağlamak. Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kamu düzenini sağlamak amacıyla hem devlet hem ahali tarafından müracaat edilmiş bir usûldür. Bu çerçevede devlet, ahaliyi nezre bağladığı gibi kişiler birbirini ya da kendisini nezre bağlayıp kayıt altına aldırılmışlardır (Çetin, 2015, 291-292). Bu türden nezir, sadece devlet ve ahali arasında değildir. Esnaf kolları da zaman zaman birbirlerini nezre bağlamışlardır. Esnafın nezre bağlanmasına dair bir örneği 1703 yılında Ayıntab'da görmek mümkündür. Burada bakırcı esnafı ham bakırın satışı ve dağıtım meselesi ile ilgili birbirini nezre bağlamış ve bu kapsamda sözünden cayanların mahkeme binasının tamiri için 50 kuruş ödemesi kararlaştırılmıştır (Canbakal, 2011, 85-86). İşte Ayıntab'daki örneğin benzerleri ilk defa 18. yüzyılın ikinci yarısında Rusçuk'ta da görülmüştür. Bu nezir örneklerinin ikisi 1778, biri 1819 yıllarına aittir. Fakat nezre kat'/bağlama Rusçuk'taki tüm esnaf kollarına şamil bir uygulama değildir. Şöyle ki 1778 yılında ekmek, peynir ve et için narh verilmiş ve önce peynircilerin isimleri kayda geçirilmiştir. Peynirci listesinin yanına düşülen bir notta yer alan "hilâf-ı hareket eden Mesih Voyvoda Cami-i şerifine 50 kuruş nezre kat'" ifadesiyle peynirciler nezre bağlanmıştır (RŞS, 8, 1a). Burada değinilmesi gereken iki husus vardır. Birincisi narh verildikten sonra peynirciler nezre bağlanarak esnafın narh üzerinden satış yapması garanti altına alınmıştır ki buradan yola çıkarak peynirci esnafından fiyat kıran veyahut narha aykırı satış yapan esnaf olduğunu akla getirmiyor değildir. İkinci husus bu türden davranışta bulunan esnaf için belirlenen 50 kuruştur ki bu meblağı caydırıcı bir unsur olarak değerlendirmek gerekir. Konu ile ilgili bir başka örnek defterin aynı sayfasında yer almakta olup kasap esnafı ile ilgilidir. Kasap esnafına kasapbaşı tayin edildikten sonra kasapların isimleri deftere kaydedilip kasaplar nezre bağlanmıştır. Nezir kaydında yer alan *beynlerinde âdât-ı kadîmelerinden hariç hareket iderlerse* ifadesiyle aslında kasapların şehrin et ihtiyacını temin edip narha aykırı satış yapmamaları kastedilmiş olunmalıdır (RŞS, 8, 1a). Bunun harici davranan kasapların ise hem mahkeme hem de zabıt için 50'şer kuruş ödemeleri gerekecektir. Son örnek ise 1819 tarihli olup burada ise fırınlarda ikişer tablakâr bulundurmaları hususunda fırıncı esnafı nezre bağlanmıştır (RŞS, 14, 67b).

1778 tarihli bu iki nezir örneğini Rusçuk'un içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak değerlendirmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Çünkü bu tarihlerde Rusçuk, Çelebioğlu Seyyid Mehmed ve Kadişoğlu Ahmed'in eşkıyalığı ile zor günler geçirmekteydi. Devlet,

²⁰ RŞS, nr. 14, 67b. Musa Çadırcı, bakkal esnafının kethüdasının pazarbaşı, kasap esnafının ise kasapbaşı olduğunu belirtmektedir. Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 1997, s. 123.

²¹ Genç, "a.g.m.", 47, RŞS, nr. 18, 56b; 21, 53a. "İşbu bin iki yüz kırk dokuz senesi Şa'bân-ı şerifin yirmi beşinci günü ma'rifet-i şer'î şer'î ve cümle ahali ittifakıyla bazı erzaka virilen narh-ı câridir ki..."

bölgede düzeni sağlamak için Yergöğü muhafızı Hacı Kasım Ağa vasıtasıyla Ruşçuk ahalisini birbirine kefile bağlamış ve böylece eşkıya yeniden ortaya çıkıp şehre tasallut ettiğinde ahali eşkıyayı ölü ya da diri teslim edecektir. Eğer bunun aksi tutum ve davranışta bulunurlarsa da devlete 30 bin kuruş ödemeleri hususunda nezre bağlanmışlardır (RŞS, 8, 63b). Dolayısıyla şehir ve civarında asayişin sağlanmasında problem yaşanması esnafın da kendi içerisinde bu türden tedbir almasını zorunlu kılmış olabilir.

Dükkânlar ve sahipleri ile ilgili sicillerde yer alan muhtelif kayıtlardan yola çıkarak birkaç cümle söylemek mümkündür. Bunlardan ilki şehirdeki dükkânlar ekseriyetle bireysel olarak işletilmekle birlikte aralarında nadiren ortaklık üzere işletilenlere de rastlanmıştır²². Bu ortaklardan biri vefat ettiğinde diğeri ortağının hissesini satın almak suretiyle dükkânı işletmeye devam etmiştir²³. İkincisi dükkânların varlıklı kişilerin mülkleri arasında da yer alması bir yatırım aracı olduklarını göstermektedir. Bunlar arasında 27 dükkânı olan Ruşçuklu sabık sadrazam Hasan Paşa²⁴ ile sekiz dükkânı olan Belgradîzâde Mehmed Ağa dikkat çekmektedir. Bu gibi kişilerin dükkânlarını kiraya vermek suretiyle işlettikleri bilinmektedir ki Hasan Paşa'nın 27 dükkânının aylık getirisi 40 kuruştur (RŞS, 39, 70a; 22, 68a). Diğer taraftan esnaftan bazılarının dükkânlarını sattıklarına dair bilgiler mevcuttur. Esnafın dükkân satışları örneklerinin oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Dükkân satışlarında din ayırt edici bir unsur olmamış bir Müslüman bir gayrimüslime dükkân satışı yapabilmıştır ki²⁵ bu dükkân satışlarında Cami-i cedit mahallesindeki dükkânların adı ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bu mahalle sınırları içerisinde hareketli bir ticari ortam olduğu anlaşılmaktadır (RŞS, 22, 16a, 49a).

Ruşçuk'taki dükkânlarla ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus, bazı dükkânların şehirdeki vakıfların gelirleri arasında yer almış olmasıdır. Örneğin Bayraklı/Çarşı Camii'nin altında bulunan 15 adet saraç dükkânı ile çarşıdaki 19 dükkânın kira geliri bu camiye vakfedilmiştir²⁶. Yine Mesih Voyvoda mahallesinde Hacı Süleyman Ağa, yeniden inşa ettirdiği camiye üçü Ebniyeli Han'da, üçü kalpakçılar sırasında ve 81'i muhtelif muhtelif mevkilerde olan toplam 87 kepenk dükkân vakfetmiştir²⁷.

Son olarak Ruşçuk esnafının 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp 19. yüzyılda devam etmiş olan Rus harplerinden etkilenmemiş olması düşünülemez. 18. yüzyılın ikinci yarısında, bir taraftan şehirdeki kale tahkim edilirken diğer taraftan iskele vasıtasıyla İsmail tarafındaki ordunun iâşesi sağlanıp hem kaleye hem orduya mühimmat sevk edilmiştir. Üstelik 1790'larda âyanlık sebebiyle kaotik bir süreç yaşayan Ruşçuk, 1810 yılında ise Rus işgaline maruz kalmıştır (Bakardjieva, 1999; Kiel, 2008). İşte böylesi bir süreçte şehir esnafı sadece şehir sakinlerinin günlük ihtiyaçlarını sağlamakla kalmamış aynı zamanda seferler sebebiyle şehre gelen devlet erkânı ve askerlerin de başta iâşe olmak üzere ihtiyaçlarını karşılamıştır. Fakat esnaftan satın alma işlemlerinin cari fiyat ile ve peşin olarak yapılmaması esnafın mağduriyetine sebep olmuştur. Bu sebeple Ruşçuk muhafızı ile şehirdeki yerel idarecilere gönderilen emirlerde esnaftan yapılan her türlü satın almanın cari fiyat ve

²² Örneğin Balcızâde Hacı İbiş Ağa'nın kasap, kahvehane ve sair yedi dükkânda yarı hissesi vardır. RŞS, nr. 22, 79b.

²³ Örneğin Camcioğlu İbiş Ağa'nın vefatıyla dükkândaki mallar üzerindeki hissesi ortağı Hacı Osman Ağa tarafından satın alınmıştır. RŞS, nr. 23, 81b-82a.

²⁴ Hasan Paşa (Şerif), Ruşçuk âyanından Çelebi Hacı Süleyman Ağa'nın oğlu olup III. Selim döneminde 1790-1791 arasında sadrazamlık yapmıştır. 1791 yılında görevden azledilip kursunla vurularak idam edilmiştir. Ayrıntı için bkz. Fikret Sarıcaoğlu, "Hasan Paşa, Şerif", *DİA*, XVI, İstanbul 1997, s. 340-341.

²⁵ Örneğin Camii-i cedit mahallesinden Esseyid Ahmed bin Abdi, Simon zimmîye dükkân satmıştır. RŞS, nr. 22, 16a.

²⁶ Ayrıca caminin yanındaki çeşme tarafına da sonradan inşa edilen beş dükkânın gelirleri de camiye vakfedilmiştir. Bayrak Ferlibaş- Kaçan Erdoğan, "a.g.m.", s. 184.

²⁷ Meral Bayrak Ferlibaş, "Ruşçuk Cami Vakıflarına Örnekler", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Ruşçuk*, (Ed. Melek Bayrak Ferlibaş), İstanbul 2011, s. 249-250. Ayrıca bu vakıflarla ilgili olarak bkz. Meral Bayrak Ferlibaş- Meryem Kaçan Erdoğan, "Ruşçuk'ta Osmanlı Vakıfları", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Ruşçuk*, (Ed. Meral Bayrak Ferlibaş), s. 169-225.

peşin para ile yapılmasına vurgu yapılmıştır. Hatta usulle ilgili de bilgi verilmiş ve bu kapsamda esnaftan yapılan alımlarla ilgili defterlerin tutulup her ayın başında hesapların görülüp herhangi bir kesinti yapılmaksızın esnafa ödemelerin yapılmasına ihtimam gösterilmesi istenmiştir (RŞS, 20, 30a).

Ele aldığımız dönemde Rusçuk'ta faal olan esnaf kollarını birkaç alt başlık altında değerlendirmek konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

a. Tekstil İle İlgili Esnaf Kolları

1835 yılında Rusçuk'ta faaliyet gösteren esnaf kolları içerisinde ilk olarak tekstil ile ilgili olanlar ele alınmıştır. Bu kategori içerisine alınan esnaf kolları arasında; abacı, astarcı, boyacı, bezzaz, kapamacı, kazzaz (ipekçi) ve terziler yer almıştır. Bu dönemde Rusçuk'taki dokumacılıkla ilgili sicillerde tespit edilen birkaç örnek ipucu vermektedir. Eldeki verilerden hareketle Rusçuk'taki dokumacılığın büyük ölçekli olmayıp iç piyasanın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Bu dönemde Rusçuk'ta astar, kirpas ve yünlü bir kumaş olan aba imal edildiği anlaşılmaktadır²⁸. 18. yüzyılın ikinci yarısında şehirde astarcı esnafının varlığı bilinmekle birlikte bunların dokuma tezgâhları ve sair ayrıntı mevcut değildir. Üstelik 1835 tarihli esnaf sayımı listesinde astarcı esnafından bahsedilmemektedir. Ancak astarcıların 1778 tarihinde İstanbul'a yazdıkları bir şikâyet bu esnafla ilgili küçük de olsa bazı ayrıntılara ulaşmaya imkân sağlamıştır. Şöyle ki 18. yüzyılın ikinci yarısında Rusçuk'ta çoğunluğu iç piyasaya yönelik astar imalatı olup astar imal için gereken pamuk ipliği ise tüccar vasıtasıyla şehre getirilmekteydi. Fakat bahsi geçen tarihte boyacı ve hallaçların iplik getiren tüccar henüz Rusçuk'a gelmeden iplikleri satın almaya başlamaları esnaf kolları arasında birtakım rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zira bu usulsüzlük aynı zamanda piyasada iplik fiyatlarının yükselmesine, astarcı esnafının iplik darlığı çekmesine ve astar imalatında sıkıntılara sebebiyet vermiştir (RŞS, 8, 24a). Diğer taraftan 16. yüzyılda Tuna iskeleleri ve Eflak tarafına pamuklu kumaşlar ile ipliğin Anadolu'dan geldiği belirtilmekle birlikte (İnalçık, 1979-80) bu dönemdeki kayıtlarda Rusçuk'a gelen ipliğin menşei belli değildir.

Astardan başka imal edilen bir diğer kumaş abadır. 19. yüzyıl ortalarına doğru abacılar Rusçuk'ta 34 dükkân ile en kalabalık esnaf kollarından biridir. Yünlü bir kumaş olan abanın en önemli imalat yerlerinden biri Filibe'dir. 16. yüzyıldan itibaren aba imalatının yapıldığı Filibe, sadece çevresinde değil 18. yüzyıl sonlarından itibaren makineleşmeyle birlikte İstanbul, Anadolu ve diğer uzak vilayetler için imalat yapan önemli bir şehirdir (Todorov, 1967, 2-4). N. Todorov, Balkanlarda aba imal edilen yerler arasında Filibe'den başka Pazarcık, İslimye²⁹, Varna, Samakov, Tırnova ve Şumnu'yu da saymaktadır (Todorov, 1967, 5-11). Fakat eldeki verilerden anlaşıldığı kadarıyla 19. yüzyılın ilk yarısında aba imalatı veya ticaretinin yaygın olduğu şehirlere Rusçuk'u da ilave etmek doğru olacaktır ki buradaki aba imalatının tarihçesinin de daha eskiye dayandığı tahmin

²⁸ Şehirde işlenen kirpas ve abadan damga resmi alınmakta olup bu kirpas mukataası olarak iltizama verilmekteydi. 1778'de mukataanın yıllık 350 kuruşa malikâne olarak tasarruf edildiği anlaşılmaktadır. RŞS, nr. 8, 24a.

²⁹ İslimye, Osmanlı döneminde yünlü imalatın yaygın olduğu şehirlerden biri olup 1835 yılında burada bir çuha fabrikası kurulmuştur. Ayrıca 19. yüzyıl ortalarında şehirde silah, tekstil ve gülyağı sanayii mevcuttur. Bkz. Machiel Kiel, "İslimye", *DİA*, XXIII, 2001, s. 74; Ahmet Uzun, "İslimye Çuka Fabrikası", *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21-22, (1999-2000), s. 77-84; Meryem Kaçan Erdoğan, "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten*, LXXX/287, (2016), s. 128.

edilmektedir³⁰. Üstelik 1826/27 yılında Rusçuk'a gelen tüccarın getirip götürdüğü eşya ve emtiadan alınacak gümrük vergisine dair düzenlenen bir defterde ilk sırada aba yer almıştır (RŞS, 18, 23a).

Rusçuk'taki ahalinin giyim kuşamı için gerekli olan kumaşı temin edip satan 34 bezzaz dükkânı vardır. Bezzazların ne tür kumaşlar sattığına dair elde bir kayıt yoktur ancak sicillerdeki muhtelif kayıtlardan yola çıkarak Rusçuk'ta kullanılan kumaşlar arasında; aba, alaca (Yenişehir alacası Şam alacası), basma, bogasi, bürümcük, canfes, çiçekli, çuka, hatayi, kadife, kutni, şali, keremsud, vb. rastlanmıştır (RŞS, 10, 41a, 47b, 62b; 22, 80b; Kaçan Erdoğan, 2011). Bu kumaş türlerinin yanı sıra Avrupa menşeli lüks kumaşlar da tüccarlar vasıtasıyla Rusçuk pazarına girmiştir (Bakardjieva, 1999, 636). Bezzazların müşterisi arasında sadece Rusçuk ahali değil aynı zamanda terziler ve kapamacı esnafı da bulunmaktadır. Şehirde terzilerin 26, hazır elbise satan kapamacıların 37 dükkânı vardır³¹. 1835 yılında Rusçuk'ta ipekçi esnafının ise sadece dört dükkânı olmakla birlikte dokuma üzerine faaliyet gösteren diğer esnaf gibi ipekçilerin de, henüz 17. yüzyılın sonlarında şehirde teşkilatlı bir esnaf kolu olduğu tespit edilmiştir. Çünkü 1697'de ipekçilerin kethüda ve yiğitbaşısı mevcuttur (RŞS, 2, 64a). Fakat bu tarihte ipekçilerin dükkân sayısına dair elde bir veri olmadığından 19. yüzyıla bir kıyaslama yapmak mümkün görünmemektedir.

Rusçuk'ta tekstil ve dericilikle ilgili esnafın varlığı boyacılığın teşekkülü ve gelişimini de etkilemiş olmalıdır. Zira imal edilen kumaş ve derilerin boyanması için boyahanelere ihtiyaç vardır³². Nitekim 18. yüzyılın ikinci yarısında Rusçuk'ta boyacılar, teşkilatlı bir esnaf kolu olup kethüdası Molla Ali ve yiğitbaşısı Molla Mehmed'dir. Bu tarihlerde şehirdeki boyahanelerin sayısı bilinmemekle birlikte Lom Nehri boyunca konumlandıkları anlaşılmaktadır. Fakat Rusçuk sicilinde yer alan 1778 tarihli bir kayıttan yola çıkarak boyacılarla ilgili iki probleme değinmek gerekir. Bunlardan ilki, boyacıların bazısının Lom Nehri kıyısındaki boyahanelerini kapatıp şehrin başka yerlerine boyahane açmalarıdır. Bu tür bir tasarrufun sebeplerini izah etmek mümkün olmamakla beraber diğer boyacıların bu durumdan şikâyetçi oldukları açıktır. İkinci problem ise boyacıların bazısının müşterilerin eşyalarını boyarken kalb boya kullanmasıdır. (RŞS, 8, 90a). Bu tür şikâyetler 18. yüzyılın ikinci yarısında boyacılarla ilgili birtakım sorunların varlığına işaret etmektedir. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise Rusçuk'ta toplam 12 boyacı dükkânı olup buralarda imal edilen boyanın bir kısmı iç piyasada alıcı bulurken bir kısmı da tüccara satılıyordu. Nitekim 1819 senesinde Rusçuk mahkemesinde görülen bir davada, gayrimüslim bir boyacının iki tüccara 4.400 vakıyye boya sattığı anlaşılmaktadır³³.

³⁰ Zira Rusçuk şer'iyye sicilleri üzerine yaptığımız incelemede 17. yüzyılda şehirdeki bir ev satışı kaydında evin mevkii tarif edilirken etrafında Abacı Yıvan isimli bir gayrimüslimin evi olduğu belirtilmektedir. Yıvan'ın abacı olarak anılması Rusçuk'ta abacı esnafının varlığına dair bir işaret olarak değerlendirilebilir. Bkz. RŞS, nr. 1, 5b.

³¹ Kapama, cüppe gibi üste giyilen bir elbise olup medrese talebeleri ile yeniçerilere verilen elbiselere denilmekteydi. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993, s. 164.

³² Bursa, Sakız Adası, Manisa, Selanik, İstanbul, Tokat, Ergani, Diyarbakir, Ayıntab, Ankara, Harput, Ergani, Çorum, Merzifon, Hamid, Kayseri, Adana, Urfâ, Malatya, Maraş vd. boyahane bulunan yerler arasında gösterilmektedir. Bkz. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul 1993; Ümit Koç, *XVI. Yüzyılda Anadolu'da Sanayi*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 2003; Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına Dair Bazı Bilgiler", *Belleten*, LII/203 (1988), s. 501-533; Mehmet Genç, "18. Yüzyılda Osmanlı Sanayisi", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, s. 226-254; Mehmet Ali Ünal, *16. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, TTK, Ankara 1989; Yılmaz Kurt, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbakir Eyaleti'nde Sanayi ve Ticaret", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, V (1990), s. 191-200; Hüseyin Çınar, "Hüsrev Paşa Vakfı'nın Ayıntab'daki Vakıf Boyahaneleri", *Vakıflar Dergisi*, 40 (2013), s. 33-53; Özlem Başarır, "Diyarbakir Eyaleti Örneğinde XVIII. Yüzyıl Osmanlı Taşrasında Mukataaalar Özelinde Üretim ve Ticaret", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/1 (2014), s. 127-166.

³³ Bu şikâyetten anlaşıldığı üzere 100 vakıyye boya 85 kuruştan satılmıştır. Bkz. RŞS, nr. 14, 61a.

Turkish Studies

b. Gıda Kolunda Faal Esnaf

Ruşçuk'ta gıda mamulleri imal eden ve satan esnaf içerisinde sırasıyla; attar, bakkal, balıkçı, bozacı³⁴, ekmekçi, kasap, manav, peynirci, simitçi, uncu ve tuzcular yer almaktadır. Burada temel gıda maddesi olması hasebiyle öncelikle ekmekten bahsetmek gerekir. 1835 yılında şehirde ekmek imal eden toplam 16 fırın olup bu esnafın başında *ekmekçi* bulunuyordu. İncelenen dönemde şehirdeki fırıncıların mensubiyetine dair elde yeterli bilgi yoktur. Ancak 17. yüzyılda Rusçuk fırıncılarının Müslüman ve Ermenilerden müteşekkil olduğu bilinmektedir. Keza 1819 tarihli bir kayıta ekmekçibaşının Müslüman olması şehirde fırıncıların ekseriyetle Müslüman olduğu yönünde bir kanıyı güçlendirmektedir³⁵. Öte yandan fırınların mevkilerine dair sicillerdeki muhtelif kayıtlarda sınırlı bilgiler de mevcuttur. Örneğin Kara Mustafa mahallesinde Köprübaşı'nda ve Balıkpazarı yakınlarında birer ekmek fırını vardır (RŞS, 8, 89a; 20, 56a).

Şehirdeki fırınlarda ustadan başka yardımcı personelin de bulunması gerekirdi. Çünkü ekmeğin hazırlanması, pişirilmesi ve satışı ayrı ve zahmetli bir süreçtir. Bu sebeple fırınlarda hamurkâr, pişirici, pasacı ve tezgâhtar gibi personel istihdam edilmekteydi (Koçu, 1971). Bunların yanında fırınların bir nevi seyyar olarak ekmek satan tablakârları da vardı. Bu tablakârların başka fırınların yanında ekmek satmaları yasak olup bunların da belirli nizam çerçevesinde faaliyet göstermelerine müsaade edilmekteydi³⁶. 1819'a gelene değin bunlarla ilgili sicillerde bir kayda rastlanılmamasına rağmen Rusçuk'ta da fırınların tablakârlarının mevcut olduğunu tahmin etmek güç değildir. Hatta bu tablakârların sayısı ile ilgili aralarında bir anlaşmazlık meydana gelmiş olmalı ki 1819 yılında her bir fırının ikişer tablakâr bulundurması hususunda bir anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmanın bağlayıcılığını arttırmak için esnaf nezre bağlanmıştır. Böylece fırıncı esnafından herhangi biri bu anlaşmaya muhalefet ettiğinde Kadı'ya 25'er kuruş ödeme yapacaktır (RŞS, 14, 67b).

Diğer taraftan ekmek imali devletin üzerinde titizlikte durduğu hususlardan biri olduğundan fiyatının da düzenli olarak kontrol altında tutulduğu bilinmektedir. Nitekim piyasada buğdayın bolluğu veya kıtlığına göre zaman zaman ekmek fiyatlarında ve gramajında düzenlemeye gidilmiştir. Örneğin 1819 yılı rûz-ı kasımından rûz-ı hıdır'a kadar geçerli olmak üzere 140 dirhem ekmek için iki para fiyat belirlenmişken hasadın bereketli olması sebebiyle ekmeğin gramajı 10 dirhem artırılarak 150 dirhem üzerinden satılmaya başlanmıştır³⁷. Ele alınan dönemdeki narh kayıtları incelendiğinde Rusçuk'ta ekmeğin tek çeşit olarak imal edilip satıldığı anlaşılmaktadır. Bu hususa dair farklı tek örnek ise 1849 yılına ait olup bu tarihte nân-ı azîz ve nân-ı has olmak üzere iki çeşit ekmeğe fiyat verilmiştir (RŞS, 24, 1a).

Unlu gıda imal eden bir diğer esnaf simitçilerdir. Simit, başta Anadolu ve Rumeli olmak üzere Osmanlı coğrafyasının çoğu şehir ve kasabalarında sevilen bir hamur işi olması itibarıyla ayrı bir esnaf kolu olarak teşkilatlanmıştır. Rusçuk'ta 19. yüzyıl ortalarına doğru toplam sekiz simitçi fırını vardır. Simitçi esnafı arasında Rusçuklu olmayan kimseler de olup Yanyalı Yani bunlardan

³⁴ Esnaf listesinde bozacılar ayrı bir kalem olarak kaydedilmemiş olmakla birlikte muhtemelen perakende esnaf içerisinde yer almıştır. Çünkü şehirde 1811 yılında bozacı esnafının varlığına dair işaretler mevcuttur. RŞS, nr. 20, 79b.

³⁵ 1819'da Ekmekçibaş Hacı Mehmed Ağa olarak kayıtlıdır. RŞS, nr. 13, 42a; 14, 67b.

³⁶ Fırınlar tablakâr almak istedikleri vakit kethüda ve yiğitbaşının onayını almaları gerekmektedir. Ayrıca bunlar başka fırınların yakınlarında ekmek satmaları da yasaktı. Mehmet Demirtaş, *Osmanlıda Fırıncılık 17. Yüzyıl*, İstanbul 2008, s. 101; Aslıhan Nakiboğlu-Bengü Doğançün, "18. YY.'da İstanbul Esnafının Sorunları", *Turkish Studies*, Vol. 8/7 (2013), s. 376.

³⁷ "rûz-ı hıdır'dan rûz-ı kasım'a değin ber-muktezâ-yı narh yüz kırk direm nân-ı azîze iki pare virilmiş olup bu defa feyz ve bereket ziyade olmağla on direm zam yüz elli direm iki pareye şimdicek karar olundığı işbu mahalle şerh verildi" RŞS, nr. 14, 69a.

biridir³⁸. Pazardaki diğer unlu mamullerde olduğu üzere simit için de narh verilmiştir. Ekmekten farklı olarak simit narhın yıllık veriliği anlaşılmaktadır. Çünkü H. 1242/M. 1827 tarihli bir narh listesinde simit narhının yanında *senelik* ifadesi yer almıştır (RŞS, 18, 56b). Bu kapsamda 19. yüzyılın ortalarına doğru simit için verilen narh incelendiğinde fiyatın sabit tutulup gramajında birtakım değişikliklerin yapıldığı tespit edilmiştir. Örneğin simidin gramajı 1818 Mayısında 60, 1823 Haziranında 80, 1826 Haziranında 103 ve 1827 Haziranında 103 dirhemdir³⁹. Son olarak şehirde, ekmekçi ve simitçi esnafı ile reayanın un ihtiyacını karşılayan 29 adet uncu dükkânı mevcut olduğunu hatırlatmakta yarar vardır.

Ekmekçi ve simitçilerden sonra şehir ve köylerde teşkilatlanmış olan ve reayaya çeşitli emtiayı temin edip satan bakkallar değinmek gerekir. Rusçuk'ta bu dönemde 15 bakkal dükkânı bulunuyordu. Bu bakkal dükkânlarının çarşılarında ve mahalle aralarında konumlanmış olmaları muhtemeldir. Zira Rusçuk çarşısında bakkal dükkânları olduğuna dair bazı kayıtlar tespit edilmiştir⁴⁰. Bakkal esnafının temsilcisi bakkalbaşdır. Örneğin 1826/27 senesinde bakkalbaş Ebubekir Ağa iken 1845'te Ahmed Ağa'dır (RŞS, 13, 1b; 18, 47a; 23, 89a).

19. yüzyıl öncesinde sicillerdeki bakkal esnafına ait listelerden yola çıkarak bakkal esnafının çoğunun Müslümanlardan meydana geldiğini söylemek mümkündür (Genç, 2016). Fakat 19. yüzyıla ilgili elimizde böyle bir liste olmadığından bu tabloda herhangi bir değişim olup olmadığını söylemek güçtür. Ancak sicillerdeki incelemede sadece bir belgede gayrimüslim bir bakkala tesadüf edilmiştir (RŞS, 22, 117b). Dolayısıyla 19. yüzyılda da bu tabloda pek fazla değişim olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca bakkalbaşların Müslüman olması esnaf içerisinde Müslümanların ağırlığının halen devam ettiğinin bir kanıtıdır. 1830'lu yıllarda Rusçuk'ta 15 bakkal dükkânı mevcut iken Tutrakan'da bu sayı dokuzdur.

Rusçuk'ta halkın et ihtiyacı kasaplar tarafından karşılanıyordu. Diğer temel gıda maddeleri imal eden esnaf gibi kasaplar da erken dönemden itibaren şehirdeki esnaf örgütlenmesinin en önemli halkalarındandır. Kasap esnafına verilen narhtan yola çıkarak kasapların şehirde sığır, koyun, oğlak ve kuzu eti sattığı anlaşılmaktadır. 1835 senesinde Rusçuk'ta altı kasap dükkânı bulunuyordu. Oysa 1817 senesindeki bir kayıta şehirde sekiz kasap olduğu tespit edilmiştir. Bu kasapların yedisi ağa, biri beşe unvanlıdır. Yine 1827'de şehirde dokuz kasap bulunurken bunların altısı ağa unvanlıdır (RŞS, 13, 2a; 18, 56b). Anlaşılan geçen sürede kasap dükkânı sayısında bir düşüş yaşanmıştır. Fakat şehirde bu kasaplara ilaveten çaryekçi/çeyrekçi denilen seyyar kasapların da bulunduğu tespit edilmiştir. 1827'de şehirde dokuz adet çeyrekçi vardır (RŞS, 18, 56b). Bu seyyar kasapların başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde bulunduğu bilinmektedir (Türkhan, 2006, 65-66). Ancak Rusçuk'ta bu seyyar kasaplara rastlanması ilginçtir. Zira şehirde dükkâna sahip olan kasaplar da hesaba katıldığında kasaplık yapan esnafın oldukça kalabalık olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra elimizde bulunan kasap esnafının isimlerinden hem kasapların hem de çeyrekçilerin tamamının Müslümanlar olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerçi bu beklenmeyen bir durum değildir, zira 19. yüzyıl öncesinde de şehirdeki kasapların tamamı Müslümandır.

Gıda ile ilgili burada değineceğimiz son esnaf kolları balıkçılar ve tuzculardır. Rusçuk, coğrafi konumu itibarıyla Tuna Nehri kıyısında konumlanmış bir şehirdir. Balıkçılık da Tuna Nehri ve kollarında yapılmaktadır. Nitekim Evliya Çelebi Rumeli'nin bu yakası ile ilgili anlatılarında Tuna Nehrindeki balıkçılıktan ve özellikle de morina balığından bahsetmektedir. Nitekim aynı dönemdeki narh listelerinde de morina balığı yer almıştır (Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 1999; Genç, 2016).

³⁸ Yani'nin terekesinde; demir ve bakır tepsiler, börek tepsileri, terazi, elek, kova, tezgâh vs. yer almaktadır. RŞS, nr. 23, 62b.

³⁹ RŞS, nr. 13, 1b; 15, 74a; 16, 96a; 18, 56b. Bazı narh listelerinde simitin gramajı dirhem değil kıyye üzerinden belirlenmiştir. RŞS, nr. 21, 53a.

⁴⁰ Rusçuk çarşısında Ahırcı Mehmed Ağa Hanı yanında Hacı Hüseyin'in bakkal dükkânı olduğu kayıtlıdır. RŞS, nr. 4, 31a.

Dolayısıyla henüz 17. yüzyılda şehirde balıkçı esnafının var olduğu bilinmektedir. Nitekim 1750'li yıllardaki bir narh listesinde de morina, akbalık, sazan, cife ve palatika gibi balıklar yer almıştır. Şehirdeki balıkçı dükkânlarından bazıları Cami-i cedid mahallesinde bazıları da iskele civarında iken (RŞS, 37, 1a; 11, 13b, 22b) Balıkpazarı olarak bahsedilen bir yer de tespit edilmiştir⁴¹. 1835 yılında şehirde 21 balıkçı dükkânı vardır. Anlaşılan Tuna Nehri'nden tutulan balık, sadece şehir içinde tüketilen bir gıda maddesi değil aynı zamanda taze ve tuzlu olarak ticari bir değere de sahiptir. Çünkü Rusçuk gümrük defterlerinde taze balık, tuzlu balık, kırmızı ve siyah havyar yer almaktadır (RŞS, 18, 23b).

1830'lu yıllarda Rusçuk'ta tuzcu dükkânlarının sayısını net olarak söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü esnaf sayımı ile ilgili defterde tuz, katran ve demir satan dükkânlar tek bir kalemde kaydedilmiştir. Buna göre şehirde bu dükkânların toplam sayısı 45'tir. Bunun en azından üçte biri tuzculara ait olmalıdır. Rusçuk'ta tuzcuların bulunduğu müstakil bir çarşı olarak *Tuzcular çarşısı* bulunuyordu⁴². Şehirdeki tuzcu esnafı arasında sicillerde ekseriyetle Müslümanlara tesadüf edilmiştir. Tuzcu esnafının tuz getirdikleri yer şüphesiz ki Eflak'tır. Zira Osmanlı döneminde tuzlalar arasında Eflak'ın yer aldığı bilinmektedir. Buradan elde edilen tuz oldukça kaliteli olup Tuna Nehri vasıtasıyla nakledilmekteydi (Güçer, 1963; Yıldırım 2014, 1171). 19. yüzyılın ilk yarısında buradan satın alınan tuz Tuna sahilindeki şehirlerde bulunan Müslüman tüccarlar tarafından satın alınmaktaydı (RŞS, 22, 122a). Tuzcu esnafının elinde bulunan tuz miktarı dönemsel olarak değişim göstermiştir ancak bir satış kaydından yola çıkarak Şubat 1820'de şehirdeki tuzcu esnafının elinde toplam 6.458 vakıyye tuz bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra narh listelerinde de Eflak tuzu için fiyat verildiği görülmektedir (RŞS, 14, 95b; 21, 53a). Bunlara ek olarak gıda sahasında sebze ve meyve satan manavlar ile attarları saymak gerekir⁴³.

c. Dericilikle İlgili Esnaf

Rusçuk'ta deri ve dericilik üzerine faaliyet gösteren esnaf kolları arasında debbağlar, kürkçü, kalpakçı, saraçlar, muytab/keçeciler, pabuççular, çarıkçı ve yemeniciler sayılabilir. 19. yüzyılda şehirde deri imalatı yapan 18 debbağhane mevcuttur. Nitekim 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında şehri ziyaret eden bazı diplomat ve tüccarlar şehirde deri imal eden büyük atölyelerin varlığından bahsetmektedirler (Bakardjieva, 1999, 637). Şehirdeki diğer bazı esnaf kolları gibi debbağların da erken dönemden itibaren faal oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim 1642 tarihinde Debbağhane Camii'nin ismini etrafındaki debbağhaneden ve debbağ ustalarının buraya yerleşmesinden aldığı belirtilmektedir (Bayrak Ferlibaş-Kaçan Erdoğan, 2011, 188). Bunun yanı sıra şehirde deri işlenmesi için gereken fiziki imkânlar ile hammaddenin mevcudiyetinin etkisi yadsınmaz. Zira Tuna Nehri debbağhanelerin su ihtiyaçlarını karşılaması açısından son derece mühim iken Rumeli'de hayvancılık da oldukça yaygındır.

Diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu üzere Rusçuk'ta da debbağhaneler Tuna Nehri kıyısında konumlanmış olmalıdır. Çünkü bir yerde debbağhane kurulabilmesi için aranan öncelikli şartlar arasında suya yakın olmak gelmektedir (Tekin, 1992). Nitekim debbağhanelerin şehirdeki faaliyetleri daha önceki yüzyıllardan beri devam etmekteydi⁴⁴. Şehirdeki debbağların ihtiyaç duydukları deriyi yerel imkânların yanı sıra civarda kurulan pazar ve panayırlardan temin ediyor olmaları muhtemeldir. Çünkü bazı kaynaklarda Rusçuk tüccarlarının İstanbul, Selanik ve Edirne'ye sıklıkla gittikleri ve

⁴¹ Burada Nikhisârî El-Hac Halil Camii mevcuttur. RŞS, nr. 11, 39b.

⁴² Kapucıbaşı İbrahim Paşa Camii Tuzcular Çarşısında bulunmaktadır. "Tuzcular sükûnda kâin Kapucıbaşı İbrahim Paşa nâm sâhib-ul- hayrın..." Bkz. RŞS, nr. 11, 68b.

⁴³ Manavlar ile tekne, kürek satan esnafın dükkânlarıyla çanak çömlek satan esnafın dükkânları aynı kalem içerisinde kaydedildiğinden 56 dükkân bunların tamamına ait bir rakamdır.

⁴⁴ H. 1108 tarihli Rusçuk şer'iyye sicilinde debbağhanede meydana gelen bir ölümle ilgili kayıt yer almaktadır. Bkz. RŞS, nr. 4, 12b.

buralardan çok çeşitli emtiayı şehre getirdikleri belirtilmektedir (Bakardjieva^{1999, 635}). Bunun yanında Rusçuk'un güney ve güneydoğusunda kurulan Uzuncaabad, Karinabad, Cuma-yı atık, Hacıoğlupazarı panayırları da Rusçuklu tüccarların uğradığı panayırlardan olmalıdır (RŞS, 22, 181a).

Debbağ esnafı ile semerci, saraç, pabuççu, çarıkçı esnafı irtibat halindeydi. Çünkü debbağların imal ettiği gön, meşin ve sahtiyanın en mühim alıcıları bu esnaf kollarıdır. 19. yüzyılın ilk yarısında Rusçuk'taki saraç dükkânlarının sayısı 14'tür. Saraçlar, koşum ve eyer takımları yapıp satan kimselerdir. Bunun için deri ve meşine ihtiyaçları vardır. Şehirdeki saraçların bulunduğu mevki ile ilgili ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte şehirde bir saraçhane olduğu anlaşılmaktadır. Zira kayıtlarda El-Hac Mustafa Ağa Camii'nin Saraçhanede bulunduğu belirtilir. Ayrıca bu caminin altında vakfa dahil üç adet saraç dükkânının bulunduğu tespit edilmiştir⁴⁵.

Rusçuk'taki bu kategori içerisinde son olarak kürkçü ve kalpakçı esnafını değerlendirmek gerekir. Kürk, soğuktan korunmak maksadıyla bazı hayvanların postlarından hazırlanan bir giysi olmakla birlikte Osmanlı döneminde zaman içerisinde lüks tüketim malları arasında yerini almış ve bir statü göstergesi haline gelmiştir. Hatta Osmanlı saray teşrifatında bir taltif aracı olarak kürk ayrı bir yere sahiptir. Ayrıca toplumun hemen her kademesinde kürkün rağbet gördüğü de bilinmektedir (Tekin, 2002; Karaca, 2002). Rusçuk sicillerinde yer alan tereke defterleri incelendiğinde Rumeli'de de kürk kullanımının yaygın olduğu söylenebilir. Zira iklim koşullarının kürk kullanımını bir zorunluluk haline getirmiş olması muhtemeldir. Hakikaten henüz 17. yüzyılda Rusçuk'ta kürkçü esnafı mevcuttur. Bu dönemde kürkçü esnafı arasında gayrimüslimlerin ağırlıkta olduğu söylenebilir (RŞS, 4, 77a). 19. yüzyıla gelindiğinde ise şehirde toplam 18 kürkçü dükkânı mevcuttur. Kürkçülerin ihtiyaçları olan deri/postları şehirdeki kasapların yanı sıra civarda kurulan Selanik, Uzuncaabad ve İslimye⁴⁶ gibi panayırlarından temin ediyor olmaları muhtemeldir⁴⁷.

Rusçuk esnaf sayımı içerisinde kürkçü esnafı ile aynı kalem içerisinde kaydedilmiş bir diğer esnaf kalpakçılardır. Kalpak, kesik koni biçiminde deri, kürk veya kumaştan yapılmış başlıktır. R. E. Koçu; kalpağın Tatar, Acem, Çerkes, Bulgar ve samur gibi çeşitleri olduğunu ve Rumeli'de Bulgar ve Macar kalpağının rağbet gördüğünü ifade etmektedir. Fakat kalpağın Osmanlı döneminde Anadolu'da yaygın bir şekilde kullanılmadığını da belirtmektedir (Koçu, 1969, 142-143). Bu esnafın Rusçuk'taki teşekkülünü kürkçülerde olduğu üzere 17. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Çünkü 17. yüzyıl son çeyreğinde kalpakçı esnafına bir *kethüda* tayin edildiği tespit edilmiştir. Yine bu tarihte kalpakçı esnafı gayrimüslimlerden müteşekkil olup esnafın bazısı Tırnova'dan Rusçuk'a gelmiştir⁴⁸. Bunun yanında diğer esnaftan farklı olarak kalpakçı ve kürkçü esnafının öteden beri şehir masraflarının belirli bir kısmını karşılamakla yükümlü oldukları tespit edilmiştir (RŞS, 7, 13a). 1835 senesine gelindiğinde ise şehirde sadece iki kalpakçı dükkânı vardır. Anlaşılan o ki zaman içerisinde kalpakçı dükkânlarında bir düşüş meydana gelmiştir. Son olarak şehirde; kıl dokuyan ve kıldan keçe, yular, torba yapan ve halk arasında mutaf olarak bilinen altı muhtab dükkânı vardır (Pakalın, 1993).

⁴⁵ Bu vakfın dükkânları arasında caminin altında yer alan dokuz adet terzi dükkânını da saymak gerekir. RŞS, nr. 11, 65b.

⁴⁶ 18. yüzyılın başlarında kurulduğu tahmin edilen İslimye panayırı 19. yüzyıla gelindiğinde halen faaldir. Bu panayırda Rusların kürk satışı yaptığı ve Selanik'ten de Londra çuhası ile hazır elbise ve diğer emtianın geldiği belirtilmektedir. Ayrıca panayırda manda ve keçi derisi ile çeşitli av hayvanlarına ait postlarla kürk satılmaktadır. Panayırda satılan emtia yelpazesi oldukça geniş olup içerisinde çok çeşitli tekstil ürünleri, hırdavat ve tütün ile enfiye de yer almıştır. Kaçan Erdoğan, "a.g.m", s. 131-132.

⁴⁷ Uzuncaova panayırı, uluslararası önem sahip bir panayırdır. Bu panayıra hem Avrupa'dan tüccarlar hem Rus tüccarlar da gelirdi. Faal dönemde bu panayırın 50 bin civarında kişiyi çektiği bilinmektedir. 18. Yüzyılın sonlarındaki kargaşa sebebiyle panayır kapanmış ve 1784'ten itibaren Bükreş'e taşınmıştır. Bruce McGowan, "Âyanlar Çağı 1699-1812, (Çev. Ayşe Berktaş), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, II, (Ed. H. İnalçık- D. Quataert), İstanbul 2004, s. 825.

⁴⁸ 1682 senesinde şehirde altı kalpakçının bulunduğu anlaşılmaktadır. RŞS, nr. 3, 39b.

Turkish Studies

Bu dükkânların bir kısmı Şadırvan karşısında ve Çarşı Camiinin yanında bulunuyordu (RŞS, 11, 32b).

Ruşçuk'ta bu kategori içerisinde ele alınacak diğer bir meslek pabuççu/ayakkabıcılıktır. Bunlar arasında çarıkçı, mestçi, yemenici ve terlikçi esnafı yer almaktadır. Bu esnafa ait şehirde bir arasta/çarşı olduğu anlaşılmaktadır. Bu arastada mestçi, yemenici ve terlikçilere ait toplam 63 dükkân vardır. Mest, tabanı ve yüzü yumuşak deriden, incik kemiğinin üstüne kadar çıkan kısa konçlu, düğmesiz, bağısız ve ayağa çorap gibi giyilen ayakkabıdır. Yemeni ise sahtiyandan imal edilen ve çeşitli renkleri olan bir başka ayakkabı çeşididir. Bu ayakkabı Osmanlı döneminde uzun süre hem halk hem asker tarafından giyilmiştir. Ayakkabıcı esnafının erken dönemden itibaren şehirde faal olduğu bilinmektedir. Zira 17. yüzyıl sicillerinde ayakkabıcı esnafının imal ettiği ayakkabı çeşitlerine rastlanmaktadır. Çarıkçıların ise bu arasta içerisinde olup olmadığı konusunda bir bilgi tespit edilememiştir ancak bilinen şu ki çarıkçıların şehirde 10 dükkânı vardı. Bunlar da ayakkabıcı esnafı gibi muhtemelen erken dönemden itibaren şehirde faaldirler. Çünkü 18. yüzyıl başlarına ait sicillerdeki bazı tereke defterlerinde çarıklara rastlanmaktadır (RŞS, 5, 12b).

d. Diğer Esnaf Kolları

Ruşçuk'ta maden işleyen esnaf arasında bıçakçı, kazancı, kalaycı, kılıççı, demirci, tenekeci, nalbant, kuyumcu ve tüfekçiler mevcuttur. Sicillerde şehirde *Kazgancılar çarşısı* olarak bahsi geçen bir çarşıdan bahsedilmekte olup bu çarşıda kazancı esnafının yanı sıra bıçakçıların da dükkânları vardır⁴⁹. Bunların haricinde şehirde kereste işleyen ve ham madde olarak kereste kullanan; keresteci, fiçıcı, doğramacı, kaltakçı⁵⁰, arabacı, koçucu⁵¹ esnafı bulunuyordu. Bu esnaftan fiçıcıların Un meydanında müstakil çarşıları vardır ki fiçıcı dükkânlarından bazıları cami vakıfları içerisinde kaydedilmiştir⁵². Son olarak muhtelif esnaf kolları arasında; 34 berber, üç cerrah, 32 mumcu, iki fişekçi, 13 tüfekçi, 19 hallaç, üç saatçi, 38 duhancı, beş çubukçu ve üç lüleci⁵³ dükkânını saymak gerekir (RŞS, 23, 91b).

Buraya kadar Rusçuk'ta faal olan esnaf kolları hakkında genel bilgi verilmiştir. Ancak sicillerdeki muhtelif kayıtlar, şehirde faaliyet gösteren başka esnaf kollarının varlığına da işaret etmektedir. Bunlar arasında; dülger, nalçacı, çilingir, helvacı, bakırcı, bıçakçı vb. sayılabilir. Bu durumda 1835 tarihli esnaf sayımı listesinde yer alan perakende 30 dükkânın bu muhtelif esnaf kollarını kapsadığını söylemek mümkündür⁵⁴.

III. Esnafa Ait Tereke Defterleri

Ruşçuk sicillerinde vefat eden esnafa ait bazı tereke defterleri mevcuttur. Bu tereke defterleri diğerlerinden farklı olarak vefat eden esnafın dükkânı, mesleği, ekonomik durumu ve meslektaşları

⁴⁹ "Kazgancılar sükûnda kazgancı dükkânı kepenk 1 yine ittisalinde bıçakçı dükkânı kepenk 1" RŞS, nr. 11, 27b.

⁵⁰ Kaltakçılar eyerin tahta kısmını yapan esnafdır. 1835'te şehirde kaltakçılar vardır ancak dükkân sayılarını tam olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü ilgili kayıta bu esnaf koçucu, arabacı ve doğramacılarla birlikte 46 dükkân olarak kaydedilmiştir.

⁵¹ Koçu, bir araba olup oda biçiminde dışı sade, süsüz dört tekerlekten meydana gelmektedir. Pencereleli kafeslidir. Pakalın, *a.g.e.*, s. 286.

⁵² Örneğin Hacı Musa mahallesindeki Kazgancı Hacı Süleyman Ağa Camii'nin vakıf gelirleri arasında Fıçıcılar çarşısındaki üç kepenk dükkân bulunuyordu. RŞS, nr. 11, 67b.

⁵³ Lüle; çubuk ve nargilelerde tütün ve tömbeki koymaya yarayan, pişmiş topraktan yapılmış ve fincan gibi ağzı açık ve dibinde deliği bulunan küçük kabın ismidir. Ayrıca çeşme ve musluklara takılan küçük boruya da denilmektedir. Lüleçiler lüleden başka yazı hokkası, fincan, kahve şeker kutusu, tütün kâsesi gibi nesnelere de yaparlardı. Pakalın, *a.g.e.*, s. 372. Rusçuk'taki esnaf kolları ile ilgili elimizdeki iki listede lüleci esnafının dükkânlarına dair bir farklılık söz konusudur. Rusçuk şer'iyye sicilindeki kayıta lüleci dükkânları üç olarak kayıtlı iken Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki ilgili defterde muhtemelen sehven 30 olarak kaydedilmiştir.

⁵⁴ "perakende dekakin 30". BOA, *DBŞM.d.*, nr. 42217, s. 2.

ile ilişkileri konusunda küçük ama önemli bazı ayrıntıları barındırması açısından kayda değerdir. Zira bu defterlerde esnafın işlettiği dükkân, dükkândaki emtia, alet edevat ve malzemeler ile varsa nakit para kaydedilmiştir. Örneğin vefat eden Fıçıacı Osman'ın terekesinde fıçı aleti, fıçılar, tahta ve diğer malzemeleri bulunurken saatçi Ali Efendi'nin terekesinde saatçilikle ilgili aletler ile 11 adet saat zembereği bulunuyordu (RŞS, 23, 55b). Yine kasap Salih'in tereke kaydında kasap aletleri, bıçak bilemeye yarayan masat, küçük bir balta ve diğer alet edevat yer almışken keresteci Seyyid Molla Mustafa'nın terekesinde bir miktar ek(n)ser, kantar, keser, testere, dülger aletleri ile kereste, tahta, kirış, tomruk vb. yer almıştır (RŞS, 21, 51b, 20, 56a).

Esnafa ait tereke defterlerinde dikkat edilen bir diğer husus nakit paradır. Zira ticaret erbabı olmaları itibarıyla esnafın elinde nakit paranın bulunması beklenmektedir. Fakat Rusçuk'taki esna terekelerinin sadece bir kaçında nakit para mevcuttur. Örneğin Attar Hacı İsmail Efendi'nin terekesinde 1.049,5 kuruş, keresteci Seyyid Mustafa'nın terekesinde 1.770 kuruş nakit para olup bu miktar toplam terekenin yaklaşık %15'ine tekabül etmektedir (RŞS, 23, 77a; 20, 56a). Bunun yanında tereke defterlerini incelemek suretiyle esnafın birbiriyle ve tüketici ile olan ilişkilerine dair de ipuçları bulmak mümkündür. Nitekim hangi meslekten olursa olsun esnafın gerek kendi içerisinde gerekse diğer meslekten esnaf ile borç ilişkisi kurduğu görülmektedir. Tereke defterlerinde buna dair çok sayıda örnek mevcuttur. Örneğin Kalafatçı İbrahim öldüğünde, meslektaşları Abdullah ile Deli İbrahim'den alacağı, Hasan'a da borcu vardır (RŞS, 23, 71a). Yine Debbağ Hacı Osman'ın debbağ, saraç ve keçeci esnafına mensup bazı kişilerden alacağı bulunmaktadır (RŞS, 23, 49a, 71a).

Ölen esnaftan başka tereke defterleri arasında dikkat çeken bir başka grup, bilinmeyen bir sebeple dükkânını kapatıp firar eden esnaftır. Ancak yüz yıllık süre içerisinde firar eden esnafın beşi geçmemiş olması bizi bu türden hadiselerin münferit olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Firari esnafın hangi meslekten olduğu kayıtlarda belirtilmemesine rağmen dükkândaki eşyalardan yola çıkarak bir tahminde bulunmak mümkündür. Firar edenlerden ilki Kasım oğlu Halil Ağa olup şehirden ayrılmış altı aydan fazla bir zaman geçmiştir. Muhtemelen mülk sahibinin mahkemeye başvurusu üzerine dükkânın açılmasına karar verilmiştir. Çünkü dükkândaki eşyaların satışından elde edilen meblağın bir kısmıyla 7 ay 12 günlük dükkân kirası ödenmiştir. Yine bu sürede dükkân kapalı olmasına rağmen altı aylık ihtisabiyesi de alınmıştır. Dükkândaki malzemelerden yola çıkarak Halil Ağa'nın saraç olması kuvvetle muhtemeldir (RŞS, 22, 65b). Rusçuk'ta firar eden diğer bir esnaf Nikola'dır. Dükkândaki malzemelerden anlaşıldığı kadarıyla Nikola bakkaldır. Diğer örnekte olduğu üzere Nikola'nın firar sebebi bilinmemekle birlikte voyvoda tarafından açılan dükkânında oldukça fazla çeşit ve miktarda bakkaliye malzemesi mevcuttur. Nikola'nın dükkânında üzüm, pirinç, incir, bakla, ceviz, leblebi, peynir, pastırma sucuk ve zeytin gibi gıda maddelerinin yanı sıra sabun, kâğıt ve süpürge gibi malzemeler de vardır (RŞS, 13, 35b). Son olarak aslen Nemçe tebaasından olup Rusçuk'ta arabacılık zanaatıyla meşgul iken firar eden Ander vardır. Ander'in Rusçuk'ta atölyesinde kalan bazı eşyaları olmakla birlikte yukarıdaki iki örnekten farklı olarak Ander Rusçuk'taki Nemçe tebaasından tanıdıkları vasıtasıyla 1839'da eşyalarını talep etmiş olmalı ki eşyalar kayda geçirilip bu şahıslara teslim edilmiştir. Ander'in kalan eşya ve malzemeleri arasında; büyük bir tezgâh, iskemle, kollu testere, küçük ve büyük burgu, küçük testere, ağaç pergel, ağaç tokmak vb. alet edevat yer almaktadır (RŞS, 22, 110a).

Esnafa ait olan tereke defterlerinden yola çıkarak esnafın sosyo-ekonomik yapı içerisindeki yerine dair ipuçları elde edilmekle birlikte bunu detaylandırabilmek için döneme ait tüm tereke defterlerine vâkıf olmak gerekmektedir. Fakat şunu da belirtmekte yarar vardır ki Rusçuk sicilinde yer alan bir kayıta, şehrin ileri gelen ve varlıklı kişileri sıralanırken esnaftan çok sayıda kişiye yer verilmiştir. Nitekim bunlar arasında, Haffaf Hacı Ahmed Ağa, Duhancı Molla Hasan, Haffaf İbiş

Ağa, Saraç Hacı Ali Ağa'yı saymak mümkündür⁵⁵. Bu örnek tek başına esnafın orta halli yahut zengin olup olmadığını belirlemeye yetmemekle birlikte en azından şehirdeki varlıklı kişiler arasında esnaftan bazı kimselerin de olduğu yönünde bir çıkarımı destekler mahiyettedir.

Sonuç

Rusçuk, Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte idari, demografik ve sosyo-ekonomik açıdan gelişme göstermiş bir Osmanlı şehridir. Tuna Nehri kıyısında kurulmuş olması itibarıyla coğrafi konumu, yol ağlarına erişim imkânları ve iskelesinin varlığı hem İstanbul hem de Eflak ve civar kazalar ile ticari ilişkilerinin gelişimine önemli katkı sağlamıştır. İşte Rusçuk'un sahip olduğu bu avantajlar sosyo-ekonomik yapının ana paydaşlarından biri olan esnafın teşekkülüne ve gelişimine imkân tanımıştır. Fakat ele aldığımız dönemde Rus savaşları sebebiyle şehir bir taraftan askerî ve lojistik bir üs haline gelmişken diğer taraftan da asayişle ilgili ciddi sıkıntılarla yüz yüze kalmıştır. Bu sebeplerle olsa gerek Rusçuk şer'iyye sicilleri incelendiğinde esnafla ilgili narh gibi bazı prosedürleri defterlerden düzenli bir şekilde takip etmek pek mümkün olmamıştır. Yaşanan bu olumsuzluklardan şehir ahalisinin ve tabii ki çarşıdaki esnafının etkilenmemesi beklenemez. Zira dağlı eşkiyası, a'yân çekişmesi ve Rus işgalini yaşayan şehirde özellikle ham madde bakımından kaza dışına bağlı esnaf kolları ile temel gıda maddeleri imal ve temin eden esnafın birincil etkilenmesi söz konusudur.

Tüm bu olumsuzlukları yaşamış olan Rusçuk'ta Tuna Nehri'nin ve iskelenin sağladığı avantajlar sebebiyle esnafın dinamizmini muhafaza ettiğini söylemek abartı olmayacaktır. Çünkü 1835 yılında gerçekleştirilmiş olan esnaf sayımında Rusçuk ve Tutrakan'da faal tüm dükkân, kahvehane, han ve hamamlar sayılmıştır. Bu sayım dikkate alındığında Rusçuk'un, hem esnaf kollarındaki çeşitlilik hem de dükkân sayısı bakımından Silistre eyaletinin en büyük kazası olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü kazada, altmış civarında esnaf kolu ile bine yakın dükkân mevcuttur. Üstelik üretim, imalat, hizmet ve tüketim olmak üzere farklı sahalarda bir bütünlük içinde faaliyet gösteren bir esnaf teşkilatına sahiptir. Aslında bu tespit dahi Rusçuk'un kısa bir süre sonra niçin Tuna vilayetinin merkezi olacağını açıklamaya yeterlidir.

Ele aldığımız dönemde Tuna civarındaki diğer kazalarda olduğu üzere Rusçuk'ta da tekstil ve dericilik ağırlıklı esnaf kolları önemli bir yere sahiptir. Yünlü bir kumaş olan abayı imal eden ve şehirde en fazla dükkâna sahip birkaç meslek arasında abacılık gelmektedir. Bu yönüyle tekstil ile ilgili esnaf kollarının diğerlerine nazaran sayıca daha fazla dükkânı vardır. Diğer taraftan Rusçuk'un konumu sebebiyle Osmanlı Devleti'nin batı yönlü seferlerinde üs olması şehirde tüfekçi, kılıççı, fişekçi gibi esnaf kollarının gelişimine imkân tanımış olmalıdır. Aynı zamanda Tuna Nehri ve kollarının sağladığı tarımsal imkânlarla bağ ve bahçelerle çevrili olması tarıma dayalı esnaf kollarının faaliyetine zemin hazırlamıştır.

⁵⁵ Bunlardan başka; Buzcu Hacı İbrahim, Attar Molla Hasan, Sabuncu Molla, Derzi Molla Hüseyin, Derzi Hasan Ağanın oğlu Molla Mehmed, Bakkal Hacı İbrahim çırağı Mehmed Ali, Fişengi İsmail, Etmekçi Hacı Mehmed, Hallaç Hacı Hasan Ağa, Camcı-zâde Ahmed Ağa, Bakkal Molla Bekir, Kasap Şerif, Sabuncu Mehmed, Derzi MehmedKapudan, Haffaf Hacı Ali-zâde Mustafa, Haffaf Hacı Ahmed, Debbağ Matşır? Usta yer almıştır. *RŞS*, nr. 20, 32b, 33a-b.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *DBŞM.d.*, nr. 42217.

Rusçuk Şer'iyye Sicilleri (RŞS), nr. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 13, 14, 18, 20, 21, 22, 23, 37, 39.

II. Kitap ve Makaleler

Aydın, M. (1992). "Ahmed Ârif Hikmet Beyefendi'nin Rumeli Tanzimat Müfettişliği ve Teftiş Defteri", *Bellekten*, LVI/215, 69-166.

Babinger, F. (1964). "Rusçuk", *İslam Ansiklopedisi*, IX, İstanbul: MEB, 784-787.

Bakardjieva, T. (1999). "Kargaşa ve Yaratıcılık Arasında: XVIII. Yüzyılın Sonu ve XIX. Yüzyılın Başında Bir Taşra Kasabasının Hikâyesi", *Osmanlı*, V, (Ed. K. Çiçek-C. Oğuz), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 631-639.

Bayrak Ferlibaş, M. - Kaçan Erdoğan, M. (2011). "Rusçuk'ta Osmanlı Vakıfları", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Rusçuk*, (Ed. Meral Bayrak Ferlibaş), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 169-225.

_____. (2011). "Rusçuk Cami Vakıflarına Örnekler", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Rusçuk*, (Ed. Meral Bayrak Ferlibaş), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 227-268.

Canbakal, Hülya, "Vows as Contract in Ottoman Public Life (17th-18th centuries), *Islamic Law and Society*, Vol. 18/1 (2011), pp. 85-115.

Cezar, M. (1985). *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul.

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK.

Çetin, C. (2015). "Kamu Düzeninde Alternatif Bir Yöntem: Nezir", *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII/36, 287-310.

Demirtaş, M. (2008). *Osmanlıda Fırıncılık 17. Yüzyıl*, Kitap Yayınevi, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Ergenç, Ö. (2012). "Osmanlı Şehrinde Çarşı Sistemi: Bursa Örneğinde "Sûk-ı Sultânî", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul: TVYY, 170-177.

_____. (2012). "Osmanlı Şehrinde Esnaf Örgütlerinin Fizik Yapıya Etkileri", *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul: TVYY, 85-93.

Genç, F. G. (2016). "Evliya Çelebi Tuna Kıyısında: 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Rusçuk, Yergöğü ve Niğbolu", *Balkan Tarihi*, I, (Ed. Z. Gölen- A. Temizer), 41-56.

Genç, M. (2000). "Osmanlı Esnafı ve Devlet", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 293-307.

Güçer, L. (1963) "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizami", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı: 2, 97-143.

İnalcık, H. (1980). "Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Özel Sayı (1979-1980), s. 1-65.

- Kaçan Erdoğan, M. (2011), "Tereke Kayıtlarına Göre XVIII. Yüzyıl Ortalarında Rusçuk'ta Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Rusçuk*, (Ed. Meral Bayrak Ferlibaş), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 303-334.
- Kal'a, A. (1995). "Esnaf", *DİA*, XI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 423-430.
- Karaca, F. (2002), "Kürk", *DİA*, XXVI, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 568-570.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara: DİE.
- Kiel, M. (2008). "Rusçuk", *DİA*, XXXV, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 246-250.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*.
- _____. (1971) "Fırın, Fırın Uşakları", *İstanbul Ansiklopedisi*, XI, İstanbul, 5761-5764.
- Moltke, H. V. (2016). *Moltke'nin Türkiye Mektupları*, (çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özkaya, Y. (2010). *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, İstanbul: YKY.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul: MEB.
- Tekin, Z. (1992). *Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı İstanbul'unda Dericilik*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- _____. (2002). "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", *Türkler*, X, (Ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 644-649.
- Todorov, N. (1967). "19. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Esnaf Teşkilatında Bazı Karakter Değişmeleri", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXVII/1-2, 1-36.
- Türkhan, M. S. (2006). *18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İaşesinin Temini: Hassa Kassabaşılık Kurumu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Walsh, R. (1828). *Narrative of a Journey from Constantinople to England*, London.
- Yıldırım, F. (2014). "15-16. Yüzyıllarda Tuna Havzasında Tuzlalar ve Tuz Hukuku", *Turkish Studies*, Vol. 9/4 (Spring 2014), s. 1169-1183.

Tablo-1: Ruşuk'ta Faal Olan Esnaf Kolları- Dükkânlar-Hanlar-

Hamamlar⁵⁶

Esnaf Kolları	Dükkân Sayısı
Berber	34
Kapamacı-terzi- abacı	97
Bezzaz	34
Kürkçü-kalpakçı	20
Habbaz-simitçi	24
Bakkal	15
Attar	16
Koltukçu	29
Saraç	14
Tüfekçi	13
Saatçi	3
Gazzaz	4
Kuyumcu	10
Hallaç	19
Uncu	29
Kazancı-kalaycı	6
Duhancı	38
Kahvehane	42
Çubukçu	5
Lüleci ⁵⁷	3
Mumcu	32
Fişekçi	2
Muytab	6
Boyacı	12
Ahenger/Demirci	21
Koçucu-arabacı-doğramacı-kaltakçı	46
Tuzcu-katrancı-semerci	45
Manav dükkânı misüllü yaş yemiş ve tekne kürek ve çanak çömlek satan dükkânlar	56
Kasap	6
Balıkçı	21
Nalbant	5
Tenekeci	2
Cerrah	3
Keresteci	5
Yemenici-mestçi-terlikçi	63
Çarıkçı	10
Perakende dükkânı	30
Debbağhane	18
Meyhane	35
Hamam	2
Han	7

⁵⁶ BOA, D.BŞM.d., nr. 42217, s. 2.

⁵⁷ Bu defterde lüleci esnafı 30 olarak gösterilmiştir. Fakat bu sehven yazılmış olmalıdır. Çünkü bu esnaf listesinin sicildeki nüshasında lüleci esnafına ait dükkân üç olarak gösterilmiştir. Bu sebeple lüleci esnafı 3 dükkân olarak kabul edilmiştir. Bkz. RŞS, nr. 23, 91b.

Koltuk Hamı	9
Toplam	891

Tablo-2: Tutrakan'da Faal Olan Esnaf Kolları ve Dükkânlar

Esnaf Kolları	Dükkân Sayısı
Berber	1
Terzi ve abacı	10
Kürkçü	1
Fırın	1
Bakkal	9
Tuzcu	6
Balıkçı	12
Kahvehane	5
Sabunhane	1
Carciz?	1
Yahnici	1
Perakende dükkânı	3
Meyhaneler	5
Toplam	56

Tablo-1: Ruşçuk'ta Dükkânlar (BOA, D.BŞM.d., nr. 42217, s. 2)

2

موردہ روسچوک کان دکانلک مفردا

بربر دکانیہ	قبارچی و درزی و عیاجی	بزاز دکانی	کورچی و تاشانی	شاز و تیشی اصنافی	بندالی اصنافی	عطارچیہ
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
قوناق اصنافی	سراج اصنافی	تاشکی اصنافی	ساختی	تخاز اصنافی	تیرچی اصنافی	خلدق اصنافی
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
دقچہچیہ اصنافی	تختانی و ققچی	دھانی اصنافی	توبہخانہ	جیبچی اصنافی	لورہچی اصنافی	مومی اصنافی
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
فشنکی دکانیہ	موزاب اصنافی	یورجی اصنافی	اشکر اصنافی دکانیہ	توبہچی و تیشی و ققچی	طور و ققچی	اصنافی دکانیہ
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
چماق	مناور دکانیہ	قصاص اصنافی	یاقق اصنافی	تاشکی اصنافی	تاشکی دکانیہ	تاشکی دکانیہ
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
جراج دکانیہ	کڑتہچی دکانیہ	ازستہ کان و تیشی کورچی	چارچی اصنافی	برکتہ دکانیہ	دیباہ اصنافی و یاقق	دیباہ اصنافی و یاقق
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
اندوز باب اوطق و بھلانہ	چشمہ و ققچی او تر اوق	ایچی ققچی خانہ دیکل مشہور	بیرچی خانہ دیکل مشہور	سکاتہ	اوجر و دروز و ققچی	اوجر و دروز و ققچی
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
حاجی غنسیہ خانہ اوق	سحرار خانہ اوق	بیرچی خانہ دیکل مشہور	بیرچی خانہ دیکل مشہور	سکاتہ	اوجر و دروز و ققچی	اوجر و دروز و ققچی
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ
قصابی دکانیہ	حاجی خانہ	بیرچی خانہ دیکل مشہور	بیرچی خانہ دیکل مشہور	سکاتہ	اوجر و دروز و ققچی	اوجر و دروز و ققچی
اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ	اصنافی دکانیہ

قصابی دکانیہ

موردہ روسچوک کان دکانلک مفردا

Turkish Studies

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Genç, S. & Genç, F.G. (2017). “Ruşçuk Esnaf Teşkilatı (1750-1850) / Tradesmen Organization of Ruse (1750-1850)”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/3, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11628>, p. 773-796.